

Оксана Костюк

РОЛЬ УЧИЛИЩА ІМ. ГРАФА Д.М. БЛУДОВА В ПОШИРЕННІ ЖІНОЧОЇ ДУХОВНОЇ ОСВІТИ НА ВОЛИНІ

У статті висвітлюється значення створення та функціонування училища ім. Д.М. Блудова в розвитку та поширенні православної жіночої освіти на Волині, де виховання велося в душі православ'я та народності, де прищеплювалася до Бога, церкви, ближнього.

The article deals with the significance of foundation and functioning of the Bludov school and its contribution into the development and spread of Orthodox education for women in Volyn'. The school provided education based on religious, narodnik and humanistic principles.

Із здобуттям нашою державою незалежності стало можливим відкриття все нових невідомих сторінок життя і діяльності видатних українських просвітників, які зробили вагомий внесок у розвиток духовної освіти та освіти в цілому в Україні. Серед таких сподвижників — ім'я графині Антоніни Дмитрівни Блудової — відомої письменниці, просвітницької та благодійної діячки, однієї із засновників православного Кирило-Методіївського братства (1866р.), першого на Острожчині вищого жіночого училища імені графа Блудова (1866р.), братської бібліотеки (1865р.), братської церкви в ім'я Кирила і Методія, шпиталю з безкоштовним обслуговуванням (1867р.).

Народилася Антоніна Дмитрівна Блудова у 1812 р. в Стокгольмі, де її батько служив радником місії російського посольства. Саме батько мав великий вплив на формування доньки як особистості, під його керівництвом вона отримує прекрасну освіту, вивчаючи іноземні мови, історію, зарубіжну літературу.

Графиня А. Д. Блудова була знайома і підтримувала дружні стосунки з багатьма письменниками, діячами культури, науки, користувалася великою повагою серед кращих представників української та російської думки другої половини XIX століття.

Так відомий дослідник історії Русі Максимович у своїй переписці "Письма о князьях Острожских", адресованій графині Блудовій, ставить її "наравне с прежними предприятиями благочестивых жен Волынских..." [5;72], таких як: Анна Гулевичів-

на Лозкіна, яка у 1615 р. заснувала Київське Богоявленське братство, Анна Гойська, засновниця у 1597 р. Почаївської обителі, княгиня Раїна Вишневецька, засновниця та фундаторка трьох монастирів у Переяславській землі, та інших волинянок.

Мабуть, через те, що Остржчина в період польського панування стала центром боротьби проти католицизму, м. Острог привертає увагу А. Д. Блудової, коли вона вирішує здійснити волю і бажання свого батька, графа Д. М. Блудова: "... Мысль о женских училищах на Западе преследует меня в бессонные ночи... Как я рад, что князь Урусов написал к митрополиту об училищах при благочиниях. Надеюсь, что такие училища устроятся. Это мой последний план, моя последняя мысль и желание. Дай Бог, чтобы она осуществилась и ты помоги этому" [3;68].

Ще задовго до реалізації своїх ідей, графиня Антоніна Блудова об'їздила всю Волинь, знайомлячись із життям простого люду, а також її історією. У 1865 році вона засновує у місті Острозі Кирило-Мефодіївське братство як згадку про перших учителів та просвітників слов'ян. Але особливу увагу графиня приділяє відкриттю Острозького жіночого училища.

Так, 26 жовтня 1865 р. було найняте і освячене приміщення для школи грамотності, а 1 грудня 1865 р. в ньому розпочалося навчання в підготовчому класі, що й послужило осередком жіночого училища ім. графа Д. М. Блудова. Завданням засновниці було: "намерение дать задуманному училищу такое устройство, чтобы девицы, поступающие в училище, не только приобретали необходимые сведения в науках и знании рукоделий и обязанностей, относящихся к ведению домашнего хозяйства, но предпочтительно получали бы серьезное воспитание, основанное на православных началах русской народности" [9;3].

Під час навчання учениці мали бути забезпечені медичною допомогою та належним наглядом. Саме тому пізніше при чотирирічному училищі, де курс навчання був розрахований на сім років, існували шпиталь та церква.

Безпосереднім завідуванням училища займався братський священник отець Ігнатій Зиленкевич, начальницею школи була призначена місцева жителька Н. О. Гадзелецька. За надглядом справ училища були вибрані братчик та братчиця. Вчителі цього училища виявили бажання безкоштовно працювати в ньому.

Вступило до училища лише шість учениць серед них однією з перших була дочка братського церковного старости Єлизавета Григор'єва. За програмою підготовчого класу для учениць викладалися молитви, священна історія з розповідей законочи-

теля, читання вибраних глав Євангелії, російська мова, арифметика, географія та французька мова. Незалежно від навчальних предметів всі діти навчалися музиці.

У школі ж викладався закон Божий, письмо та арифметика. У травні 1866 р. була проведена помічником опікуна Київського навчального округу, М. О. Туловим, перевірка організації навчання в училищі. В результаті було запропоновано об'єднати братську школу та училище в один заклад. З цим не погодилась графиня Блудова, хоча перехід училища у власне приміщення планувався лише через рік.

Тому, в майбутньому, після остаточного відкриття училища, пропонувалося, що першопочаткова школа замінятиме підготовчий клас. А випускниці цього класу із своєї власної волі, склавши іспит, вступатимуть до першого класу вищого училища, оплачуючи п'ять карбованців на рік.

Звертаючись до київського відділу, братство просить через М. О. Тулова рекомендувати учителів. Саме тому М. О. Тулов рекомендує просити о. Ігнатія Зілетинкевича викладати закон Божий в обох школах, і в підготовчій, і в початковій, п. Троїцького – російську мову, п. Лисенко взяти на себе викладання математики, замінивши католика п. Ліневича, в разі неможливого, просити призначеного учителем історії та географії, п. Некрасова, взяти на себе викладання математики, п. Свижевський мав за меншу платню викладати французьку мову. Школа грамотності ж залишалася під керівництвом п. Гадзяцької [2;237].

Н. О. Гадзяцька не довго була начальницею братської школи, оскільки вона померла в кінці 1866 р. О. Ігнатію Зілетинкевичу довелося взяти під свою опіку, крім училища, і школу.

У 1866 р. був відкритий перший (2-х річний) неповний клас училища. А 5 червня 1867 р. братське приміщення училища було освячено і, таким чином, на другому році 1-го класу училище було переведене у власне приміщення. У цьому ж році начальницею училища була призначена К. Д. Соліцева, а її помічницею та викладачкою – М. І. Бурцева.

Графиня А. Д. Блудова привернула увагу Міністерства народної освіти до Острозького жіночого училища, і Міністерство оцінило значення цього навчального закладу для південно – західного краю.

А. Д. Блудова завжди турбувалася про училище – “это любимое свое детище”, і прикладала чимало зусиль, щоб виховання тут велося в дусі православ'я та народності, прищеплювала любов до Бога, церкви, ближнього, вкорінювала правила

християнської моралі. Вивчення Закону Божого було обов'язковим в училищі, учениці із почуттям священного обов'язку та благоговіння були завжди присутні на святкових богослужіннях, брали участь у церковному співі та у читанні Святого Письма.

Як бачимо, на міцних релігійних підвалинах тримався внутрішній порядок і виховання в Острозькому братському училищі. Це підтверджується одним із правил Інструкції: "По субботам и накануне больших праздников, после всеношного бдения, воспитанницы не должны в реакционное время танцевать, играть или петь светские песни или ставить театральные представления, так как церковь считает окончание дня с заходом солнца и потому вечером уже не суббота, а воскресенье, и между всеношной и обедней полагается соблюдать день воскресный. По той же причине дамы, служивши в училище, не должны выезжать на балы и спектакли после всеношной, так как пример есть первое правило благочестивого воспитания"[3,158].

Варто зазначити, що училище переслідувало демократичні цілі, пропагувало гуманістичні ідеї, які своїм корінням сягають епохи Відродження XVI – XVII століття, коли також відбувалося вивільнення людської особистості від ідейного застою – феодалізму і католицизму.

Помітним в училищі був і індивідуальний підхід до кожної учениці, майбутньої матері, яка там відчувала себе особистістю, індивідуальністю. З щирою дитячою любов'ю ставилися вихованці до самої графині, яка, приїжджаючи з Петербурга до Острога, жила разом з ученицями, розмовляла з ними, цікавилась їхніми уподобаннями, долею кожної з них, підтримувала їх на іспитах. Особливу увагу приділяла графиня Блудова тим вихованкам, які були сиротами.

У 1866 р. в Острозі був написаний статут жіночого училища. Підготовці та написанню статуту училища сприяв інспектор чоловічої прогімназії П. В. Лисенко. Статут складався із дев'яти параграфів, які визначали завдання училища, керівництво закладу, умови прийняття, навчання та переведення учениць та складання іспитів. Хоча вік учениць не був чітко встановлений, у першому класі могли бути вихованки від 9 до 22 років.

У наступні роки були відкриті – 2-й клас (у 1868 р.), який складався з двох років навчання, а в 1870 р. – 3-й клас, у 1872 р. – 4-й, останній клас.

Разом з тим все збільшувалася кількість батьків, які хотіли, щоб їх дочки навчалися та проживали в училищі. Саме тут і з'явилась проблема приміщення для навчання та проживання учениць.

Так на благодійні пожертви та з підтримки Міністерства народної освіти були зібрані потрібні кошти на будівництво нового, додаткового приміщення, будівництво якого було завершено в 1872 р.

У цьому ж році в училищі навчалось 40 вихованок, які проживали в училищі, та 52 учениці приходили на навчання з міста. Цей рік ще ознаменувався тим, що відбувся перший випуск вихованок училища. Ними були шість учениць: Єлизавета Сильвестрова, Єлизавета Григор'єва, Стефанида Ковалевська, Фекла Бережницька, Афанасія Немоловська, Юлія Хржановська.

На випускних іспитах всі вони отримали “відмінно” з російської мови та закону Божого. Четверо з них здобули звання “домашнього вчителя”. Григор'єва та Ковалевська не склали іспит на отримання звання. Сильвестровій та Немоловецькій було запропоновано місце учителів у братському училищі.

Влітку 1872 року на місце начальниці училища була призначена О. А. Щепетильникова, начальниця Новохоперської прогімназії Воронежської губернії. З її приїздом навчальний процес став більш визначеним та стабільним. Вона перебувала на цій посаді до 30 квітня 1888 р.

Постійна зміна тих, хто відповідав за навчання та виховання, спричинила низьку успішність та нездорову атмосферу в закладі. Так, весною 1873 року, жодна з вихованок не складала іспитів на здобуття звання “домашнього вчителя”. Сама графиня Блудова так охарактеризувала стан навчання та виховання у цей період: “Тут злишком очевидні плоди небрежності 1870 – 1871 г. и неумение и бестактности 1871 – 1872 г.” [6;78].

Не подобалася графині та атмосфера, яка панувала серед викладацького штату: постійні чвари, непорозуміння між начальницею, її помічницею та викладачами, не могли не вплинути на поведінку та виховання учениць. Саме тому різні хвилювання мали місце серед молодих наставниць, які розпочалися ще з 1870 р. і переросли до більш серйозних невдоволь, які закінчилися тим, що три виховательки подали заяву про звільнення.

Графиня Блудова не стояла осторонь всього, що відбувалося в училищі. Вона закликала помічницю начальниці залагоджувати всі негаразди. Адже: “Смирение, терпени, любовь христианская – вот правила жизни для всякого христианина, а тем болем для нас, женщин, для которых трудностей и препятствий больше в жизни, чем для мужчин” [8;244] – ось головні морально-етичні цінності в житті людини для графині Блудової.

У ці роки А. Д. Блудова веде переписку з міністром народної освіти графом Дмитром Толстим, переконуючи його взяти

училище під опіку міністерства. У зв'язку з цим була проведена міністерська перевірка 1873р., за результатами якої училище перейшло у відомство народної освіти у квітні 1875 р., отримавши назву "Жіноче графа Д. М. Блудова училище", яке було закритим закладом із дозволом навчання учениць, які приходили на навчання.

Отже, відкриття жіночого училища ім. графа Д. М. Блудова в м. Острозі стало одним із осередків жіночої освіти на Волині у другій половині XIX століття. Вихованці цього училища ставали домашніми вчителями, навчаючи дітей та дорослих грамоти в школах, народних училищах Волині. Училище виконувало своє головне завдання, яке ще задовго до його відкриття передбачав граф Блудов – виховання дівчат у дусі православ'я та поширення жіночої освіти в нашому краї. Вихованки училища відстоювали віру своїх батьків, виховуючи своїх дітей у поборності та слухняності, ставали хорошими скромними жінками та турботливими матерями.

Література

1. *Батюшков П. М.* Волянь. Исторические судьбы Юго-Западного края. Спб., 1888. – С. 462.
2. *Быков Н. П.* Пятидесятилетие Острожского Св. Кирилло-Мефодиевского православного церковного братства 1865-1915гг. – Историческая записка. – Петроград, 1915 (с приложением).
3. *Быков Н. П.* 50-летие Острожского Св. Кирилло-Мефодиевского православного церковного братства. – Спб., 1915. – 368 с.
4. *Блудова А. Д.* Воспитанницам училища Д. Н. Блудова от попечительницы на прощание. – К., 1893.
5. *Максимович М. А.* Письма о князьях Острожских к графине А. Д. Блудовой. – Спб., 1866. – С. 164.
6. Отчет Св. Кирилло – Мефодиевского братства за 1873г. – Спб. 1874 г. – С. 78.
7. Письма графини *А. Д. Блудовой* к протоерею Петру Гавриловичу Лебеденцеву // Киевская старина, 1902, т. 76, январь, № 1.
8. *Римський С. В.* Церковная реформа 60-х 70-х годов XIX века // Отечественная история, 1995, № 1.
9. *Радевич М.* Женское графа Дмитрия Николаевича Блудова училище в г. Остроге // Сборник действующих о нем постановлений, распоряжений, программ, правил и пр. С 1866 по 1886годы. – С.П., 1887 – 176 с.